

dr inż. Bogusław Kogut

Akademia Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej

DOI: 10.5604/01.3001.0014.3180

Edukacja dla bezpieczeństwa w instytucjach zhierarchizowanych na przykładzie Państwowej Straży Pożarnej

Abstrakt

Celem artykułu jest wskazanie ważnych aspektów związanych z edukacją dla bezpieczeństwa w instytucjach zhierarchizowanych, jakimi są służby mundurowe, ze szczególnym uwzględnieniem Państwowej Straży Pożarnej. Odpowiednie przygotowanie instytucji zhierarchizowanych jest kluczem do niwelowania zagrożeń lub efektywnego usuwania skutków ich występowania. Elementem kluczowym w przygotowaniu służb do działań jest edukacja dla bezpieczeństwa, w tym szczególnie doskonalenie zawodowe jako proces systematycznej oraz ciągłej aktywności zawodowej mający na celu aktualizowanie, rozszerzanie oraz pogłębianie wiedzy i umiejętności związanych z wykonywanym zawodem. Państwowa Straż Pożarna jako służba ratownicza posiada wdrożony system doskonalenia zawodowego, który przygotowuje strażaków do prawidłowego i skutecznego niesienia pomocy w przypadku zagrożenia życia, zdrowia i mienia oraz środowiska. Funkcjonowanie tego systemu jest przedmiotem rozważań w poniższym artykule.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, edukacja dla bezpieczeństwa, doskonalenie zawodowe, Państwowa Straż Pożarna

Przyjęty: 28.01.2020; Zrecenzowany: 01.03.2020; Zatwierdzony: 15.06.2020

Education for Safety in Hierarchically Structured Institutions on the Example of the State Fire Service

Abstract

The purpose of the article is to indicate important aspects related to education for safety in hierarchically structured institutions, such as uniformed services, taking the State Fire

Service as an example. Proper preparation of hierarchically structured institutions is the key to eliminating threats or effectively removing the effects of their occurrence. The key element in preparing services for activities is education for safety, in particular professional development as a process of systematic and continuous professional activity aimed at updating, expanding and deepening knowledge and skills related to the profession. The State Fire Service as a rescue service has implemented a professional improvement system that prepares firefighters to correctly and effectively provide help in the event of a hazard to life, health and property and the environment, the functioning of this system is the subject of consideration in the following article.

Keywords: safety, education for safety, professional development, State Fire Service

Received: 28.01.2020; Reviewed: 01.03.2020; Accepted: 15.06.2020

Освіта для безпеки в ієрархічних установах на прикладі Державної пожежної служби

Анотація

Мета статті полягала на вказанні важливих аспектів, пов'язаних з освітою для безпеки в ієрархічних установах, таких як служби, з особливим акцентом на Державній пожежній службі. Правильна підготовка ієрархічних установ є запорукою усунення загроз або ефективного усунення наслідків їх виникнення. Ключовим елементом підготовки служб до діяльності є освіта для безпеки, зокрема професійний розвиток як процес систематичної та постійної професійної діяльності, спрямований на оновлення, розширення та поглиблення знань і вмінь, пов'язаних із професією. Державна пожежна служба як рятувальна служба впровадила систему професійного вдосконалення, яка готує пожежних правильно та ефективно надавати допомогу у разі небезпеки для життя, здоров'я, майна та навколишнього середовища. Функціонування цієї системи розглядається в наступній статті.

Ключові слова: безпека, освіта для безпеки, професійний розвиток, Державна пожежна служба

Прийнятий; Рецензованої; Затверджений: 15.06.2020

Wprowadzenie

Bezpieczeństwo, będąc naczelną potrzebą człowieka i grup społecznych, jest zarazem podstawową potrzebą państw i systemów międzynarodowych. Potrzeba bezpieczeństwa jest mocno związana z grupą potrzeb fizjologicznych. Stąd też można wnioskować, iż jednym z podstawowych celów działania jednostki jest zapewnienie sobie bezpiecznego bytu i warunków rozwoju [9, s. 121].

Termin bezpieczeństwo, jako pojęcie wieloznaczne, posiada szereg różnorodnych definicji. Jego źródło wywodzi się od łacińskiego terminu *sine cura* (*securitas*) oznaczającego stan pewności i spokoju [1, s. 11]. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego* definiuje je jako „stan, który daje poczucie pewności, i gwarancje jego zachowania oraz szansę na doskonalenie. Jedna z podstawowych potrzeb człowieka. Jest to sytuacja odznaczająca się brakiem ryzyka utraty czegoś, co człowiek szczególnie ceni, na przykład: zdrowia, pracy, szacunku, uczuć, dóbr materialnych” [6, s. 14]. Natomiast w słowniku języka polskiego słowo bezpieczeństwo zdefiniowane zostało jako „stan niezagrożenia, spokoju, pewności” [2, s. 244]. Przytoczona powyżej definicja określa bezpieczeństwo mianem określonego stanu. Bezpieczeństwo jest również świadomością, że w obliczu zagrożeń lub symptomów ich wystąpienia stan rzeczy, w jakim się znajduje określony podmiot pozwala mu czuć się bezpiecznie [12, s. 12]. Określając obszar bezpieczeństwa, dookreśla się go używając zwrotów: osobiste, publiczne, powszechne, narodowe, energetyczne, gospodarcze, regionalne, lokalne itd. Współcześnie bezpieczeństwo jest gwarantem rozwoju społeczeństwa i jego przetrwania, jest stanem (nieatrwałym, wymagającym ciągłej troski), który daje poczucie pewności, gwarantuje jego zachowanie oraz daje szansę na przyszły rozwój [6, s. 13]. Uzyskanie i utrzymanie możliwie najwyższego poziomu bezpieczeństwa stanowi z dawien dawna przedmiot zabiegów tak indywidualnych, jak i zbiorowych podmiotów życia społecznego. Dążąc do zaspokojenia tej podstawowej potrzeby, jednostki i całe społeczności w toku rozwoju cywilizacyjnego zbierają, analizują i przetwarzają różnorodne doświadczenia, „tworzą” wiedzę o bezpieczeństwie oraz o kluczowej dla niego kategorii, jaką stanowią zagrożenia. Tak gromadzona i systematycznie wzbogacana wiedza pozwala opracowywać rozwiązania (prawne, instytucjonalne, organizacyjne, techniczne i in.), które umożliwiają zapobieganie zagrożeniom bezpieczeństwa na różnych poziomach (jednostki, grup społecznych, państw, społeczności międzynarodowych), w sytuacji zaś, gdy zagrożeń tych nie sposób uniknąć (np. w przypadkach gwałtownego działania sił natury), pomaga minimalizować ich skutki i nieść efektywną pomoc poszkodowanym [4, s. 6].

Analiza przepisów z zakresu bezpieczeństwa państwa obowiązujących w Polsce wskazuje na to, że zdecydowana ich większość dotyczy szerokiego pojmowania tego problemu. Jest to zrozumiałe, bo przecież „stan niezagrożenia, spokoju, pewności” pozwala prawidłowo się rozwijać, snuć plany na przyszłość i je realizować. Osiągnięcie takiego stanu jest możliwe dzięki stworzeniu właściwie funkcjonującego systemu edukacji dla bezpieczeństwa [13, s. 62]. Charakter i jakość edukacji w zakresie bezpieczeństwa w naszym kraju zawsze była tematem dyskusji wśród ekspertów i polityków. Wskazywana jest zmiana jej struktury oraz podwyższenie jakości. Ze względu na dynamicznie przekształcające się środowisko bezpieczeństwa zmieniają się również wartości i potrzeby społeczeństw, narodów co do systemów bezpieczeństwa. Edukacja w tym zakresie powinna być ukierunkowana przede wszystkim na kształcenie elitarnych i profesjonalnych służb mundurowych [7, s. 96], jak również absolwentów cywilnych będących wsparciem resortów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo. Szczególnego znaczenia edukacja dla bezpieczeństwa nabiera w instytucjach zhierarchizowanych, jakimi są służby odpowiedzialne za bezpieczeństwo. Odpowiednio przygotowane służby oraz bieżąca ich edukacja są gwarantem odpierania zagrożeń, likwidowania ich skutków, ochrony życia, zdrowia i mienia, a także środowiska.

Państwo jawi się jako niezwykle złożona organizacja społeczna. Już na wstępie niezbędnym wydaje się, z punktu widzenia prowadzonych rozważań, zaprezentowanie definicji państwa zawartej w słowniku języka polskiego. To „organizacja polityczna obejmująca ludzi stale osiadłych na pewnym terytorium”. Równie szeroko dostępna *Nowa encyklopedia powszechna* PWN wyjaśnia, że państwo to „suwerenna organizacja polityczna społeczeństwa zamieszkującego terytorium o określonych granicach, której głównym składnikiem jest hierarchiczna władza publiczna dysponująca aparatem przymusu i dążąca do monopolu w jej stosowaniu”.

Bezpieczeństwo jest terminem multidyscyplinarnym, jednak w odniesieniu do podmiotu, jakim jest państwo może być rozumiane zarówno jako stan zapewniający państwu istnienie, rozwój i zaspokojenie jego interesów, jak i proces, w ramach którego ów stan jest utrzymywany lub też przywracany w drodze działań perseweracyjnych o charakterze zmiennym. Bernard Wiśniewski wskazuje, że z jednej strony bezpieczeństwo państwa jest stanem uzyskanym w wyniku zorganizowanej obrony i ochrony przed zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi, określonym stosunkiem potencjału obronnego do skali zagrożeń”, z drugiej jest ono „związane integralnie z procesem powstawania nowoczesnych państwowości, powinno być postrzegane jako ciągły proces, podlegający zmianom zarówno co do zasięgu, jak i jakości”. [14, s. 24].

W Polsce zarządzanie w obszarze bezpieczeństwa jest realizowane w ramach podsystemu kierowania będącego częścią systemu bezpieczeństwa narodowego, „obejmującego siły, środki i zasoby przeznaczone przez państwo do realizacji zadań w tym obszarze, odpowiednio zorganizowane, utrzymywane i przygotowywane” [11, s. 15]. Powstaje potrzeba organizowania systemu bezpieczeństwa wewnętrznego – zespołu sił i środków (zbioru rozwiązań prawnych, organizacyjnych i materialnych), których wykorzystanie umożliwi utrzymanie akceptowalnego stanu bezpieczeństwa. System może składać się z wielu podsystemów, a zadania są określone przez odpowiednie organy państwa [7, s. 99]. System ten, co podkreśla Janusz Falecki, będzie sprawny i skuteczny, jeżeli będzie posiadał interdyscyplinarne zasoby, adekwatne do potrzeb i wynikające z aktualnych i potencjalnych zagrożeń, a wchodzące w jego skład instytucje państwowe, organy władzy i administracji państwowej, system zarządzania kryzysowego, a także Siły Zbrojne RP, będą harmonijnie współpracować. Uzyskanie takiego pożądanego stanu zależy od przygotowania, profesjonalizmu jego uczestników, zgrania jego elementów w ramach systemu szkoleń i ćwiczeń oraz świadomości społeczeństwa dotyczącej zagrożeń bezpieczeństwa [3, s. 266]. Przywoływany system bezpieczeństwa wewnętrznego winien przygotowywać wykwalifikowaną kadrę dla instytucji systemu bezpieczeństwa wewnętrznego, wyposażoną w odpowiednią wiedzę, umiejętności i kompetencje, gotową wypełniać powierzone zadania.

Edukacja kadr dla bezpieczeństwa wewnętrznego realizowana jest przez uczelnie wyższe nadzorowane przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji (WSPol, SGSP), Ministra Obrony Narodowej (ASzWoj, WAT, AMW, WSOSP, AWL), inne uczelnie wyższe realizujące kształcenia na kierunkach bezpieczeństwo (w kilku specjalnościach), centra i ośrodki szkolenia służb mundurowych, publiczne i niepubliczne ośrodki edukacji społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa, ratownictwa itp. [7, s. 101].

W systemie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa kluczową służbą odpowiedzialną ustawowo za usuwanie zagrożeń i ich skutków w zakresie bezpieczeństwa powszechnego jest Państwowa Straż Pożarna (PSP). Jej działanie w walce z pożarami i innymi miejscowymi zagrożeniami oraz klęskami żywiołowymi jest możliwe dzięki odpowiedniej strukturze organizacyjnej formacji. Działania ratowników PSP podczas likwidowania zagrożeń mają charakter działań zdecydowanych, zgodnych z zasadami taktyki prowadzenia działań oraz bezpiecznego wykonywania czynności ratowniczych przez strażaków. Kierujący akcją ratowniczo-gaśniczą na terenie prowadzonych działań wydaje polecenia i rozkazy podwładnym w celu wykonania zamiaru taktycznego, ale również bierze odpowiedzialność za swoje decyzje oraz za przebieg działań na terenie

akcji. Odpowiednie prowadzenie akcji ratowniczo-gaśniczych jest podyktowane odpowiednim wykształceniem, przygotowaniem merytorycznym ratowników, jak również zdobywanym podczas służby doświadczeniem. Istotnym elementem funkcjonowania formacji jest doskonalenie zawodowe.

Przybliżmy zatem, jak funkcjonuje doskonalenie zawodowe w tej formacji. Tadeusz Nowacki uznaje, że doskonalenie zawodowe to proces systematycznej oraz ciągłej aktywności zawodowej, mający na celu aktualizowanie, rozszerzanie oraz pogłębianie wiedzy i umiejętności związanych z wykonywanym zawodem. Potrzeba doskonalenia zawodowego wynika z rozwoju nauki, techniki, ze zmian technologicznych wytwarzania oraz potrzeby samodzielności w działaniu [8, s. 186].

Sprawne funkcjonowanie systemu ratowniczego wymaga od ratowników wiedzy i umiejętności zawodowych. Zdobywa się je zarówno w ramach kształcenia zawodowego, jak również doskonalenia zawodowego. Doskonalenie zawodowe pozwala na aktualizowanie oraz utrzymanie wiedzy i umiejętności na wysokim poziomie. Dzięki funkcji renowacyjnej i rekonstrukcyjnej doskonalenia zawodowego uczestnicy procesu odświeżają wiedzę i uzupełniają luki kompetencyjne. Są to procesy bardzo istotne z punktu widzenia zadań, jakie stoją przed Państwową Strażą Pożarną, jak również zasad pełnienia służby, a także zmian cywilizacyjnych i technologicznych związanych z nowymi zagrożeniami. Nowe wyzwania wymuszają zorganizowanie systemu doskonalenia zawodowego w nowym wymiarze, systemu opartego na dydaktyce i metodyce doskonalenia zawodowego. Proces ten będzie wymagał od funkcjonariuszy PSP systematyczności i determinacji w doskonaleniu wiedzy i umiejętności, utrzymywaniu ich na wysokim, oczekiwanym przez społeczeństwo poziomie, a także śledzenia i przyswajania zmian, jakie następują w otaczającym nas świecie. Dlatego też istotne jest uświadomienie strażakom, że to od nich samych zależy, jaki poziom przygotowania będą prezentować, a tym samym, jak będą postrzegani przez przełożonych i przede wszystkim przez społeczeństwo. Im wyższy będzie stopień przygotowania zawodowego strażaka, tym efektywność jego pracy wzrośnie przy zachowaniu maksimum bezpieczeństwa jego i jego kolegów [15, s. 9].

Rolą organizacji doskonalenia zawodowego jest stworzenie odpowiednich warunków pozwalających na dostęp do aktualnej wiedzy technicznej i organizacyjnej. Dotyczy to przede wszystkim budowania odpowiednich zasobów wiedzy i dobrych praktyk udostępnianych z zastosowaniem nowoczesnych technologii, dostępnych w dowolnym czasie i miejscu. Wprowadzenie odpowiednich systemowych rozwiązań zasad organizacji i realizacji procesu doskonalenia zawodowego we wszystkich jed-

nostkach organizacyjnych Państwowej Straży Pożarnej, z uwzględnieniem poziomu realizowanych zadań oraz kompetencji przewidzianych do wykonywania różnych zadań służbowych, pozwoli na wysoki i profesjonalny poziom przygotowania tej służby do działań ratowniczych. Tak więc doskonalenie zawodowe staje się nierozłącznym elementem funkcjonowania tej służby. Nabyte umiejętności, nawyki i opanowanie przekazanej wiedzy przyczyniają się do efektywnego prowadzenia działań ratowniczych. Jednocześnie należy zauważyć, że proces doskonalenia zawodowego uzależniony jest od zakresu wykonywanych czynności służbowych i ukierunkowany jest na utrwalanie, aktualizowanie oraz rozwijanie niezbędnych umiejętności na zajmowanym stanowisku.

Odpowiednio realizowany proces doskonalenia zawodowego wymaga przygotowania programów doskonalenia zawodowego oraz programów szkolenia zawodowego. Należy również zauważyć, że zgodnie z wytycznymi Komendanta Głównego PSP doskonalenie zawodowe strażaków realizowane jest od 2 stycznia do 31 grudnia danego roku kalendarzowego [15, s. 10].

Przyjęte rozwiązania w zakresie doskonalenia zawodowego pozwalają również rozgraniczyć proces organizacji i realizacji doskonalenia zawodowego jako obowiązku, który został nałożony na bezpośrednich przełożonych strażaków, od oceny efektów tego doskonalenia prowadzonej przez ośrodki szkolenia w komendach wojewódzkich PSP. Takie rozwiązanie pozwoli na obiektywną ocenę efektów doskonalenia zawodowego, gdyż weryfikacja umiejętności ratowniczych prowadzona będzie przede wszystkim przez wykwalifikowaną kadrę dydaktyczną ośrodków szkolenia i szkół, na przygotowanych do tego celu stanowiskach do ćwiczeń na poligonach pożarniczych. Dodatkowym pozytywnym aspektem zmian jest ujednoclenie form weryfikowania wiedzy i umiejętności strażaków w jednorodny cykl podsumowujący. Szkolenie podsumowujące cykl doskonalenia zawodowego strażaka pełniącego służbę w zmianowym rozkładzie czasu służby będzie realizowane w formie trzydniowych zjazdów. Organizatorami szkoleń podsumowujących są ośrodki szkolenia w komendach wojewódzkich PSP oraz szkoły pożarnicze dla strażaków szkolnej jednostki ratowniczo-gaśniczej. Funkcjonujący system weryfikacji wiedzy pozwoli na ocenę indywidualną strażaka PSP, co następuje w oparciu o zapisy rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji *w sprawie opiniowania służbowego strażaka Państwowej Straży Pożarnej* [10]. Dostrzegając potrzebę powiązania efektów realizowanego procesu doskonalenia zawodowego strażaka z jego indywidualną oceną posiadanych umiejętności i kompetencji zawodowych, proponowane rozwiązanie stanowić będzie realne narzędzie pomocne przy sporządzaniu opinii okresowej strażaka.

Podstawowymi podmiotami prowadzącymi działania ratownicze są jednostki ratowniczo-gaśnicze (JRG) wchodzące w skład struktury organizacyjnej komend powiatowych/miejskich PSP oraz szkół PSP. Doskonalenie zawodowe w zmianowym rozkładzie czasu służby jest przeznaczone dla:

- strażaków jednostek ratowniczo-gaśniczych,
- strażaków wchodzących w skład specjalistycznych grup ratowniczych,
- etatowych i nietatowych obsad stanowisk kierowania,
- instruktorów doskonalenia zawodowego poszczególnych dziedzin ratownictwa i specjalistów ratownictwa medycznego.

Należy także dodać, że doskonalenie zawodowe strażaków pełniących służbę w zmianowym rozkładzie czasu służby organizują i realizują:

- komendy powiatowe/miejskie PSP, w szczególności jednostki ratowniczo-gaśnicze,
- ośrodki szkolenia w komendach wojewódzkich PSP,
- szkoły PSP.

Podmiotem odpowiedzialnym za organizację i realizację doskonalenia zawodowego strażaków pełniących służbę w zmianowym rozkładzie czasu służby na poziomie komendy powiatowej/miejskiej PSP jest właściwy komendant powiatowy/miejski PSP. Zadania te realizuje przy pomocy:

- dowódców jednostek ratowniczo-gaśniczych – w stosunku do podległych strażaków jednostek ratowniczo-gaśniczych,
- dowódców specjalistycznych grup ratowniczych – w stosunku do strażaków wchodzących w skład specjalistycznych grup ratowniczych,
- kierowników komórek nadzorujących pracę stanowisk kierowania – w stosunku do etatowych i nietatowych obsad stanowisk kierowania w komendach powiatowych/miejskich PSP.

Na poziomie wojewódzkim odpowiedzialnym za organizację i realizację doskonalenia zawodowego w komendzie wojewódzkiej PSP jest komendant wojewódzki PSP. Zadania te realizuje przy pomocy:

- naczelnika ośrodka szkolenia oraz koordynatorów poszczególnych dziedzin ratownictwa – w stosunku do instruktorów doskonalenia zawodowego poszczególnych dziedzin ratownictwa i specjalistów ratownictwa medycznego,
- wojewódzkiego koordynatora ratownictwa medycznego oraz naczelnika ośrodka szkolenia – w stosunku do powiatowych koordynatorów ratownictwa medycznego,
- naczelnika wydziału operacyjnego oraz naczelnika ośrodka szkolenia – w stosunku do etatowych i nietatowych obsad stanowisk kierowania.

Do zadań komendanta wojewódzkiego PSP należy również nadzór nad procesem doskonalenia zawodowego realizowanym w komendach powiatowych/miejskich PSP [15, s. 13]. Komendant wojewódzki PSP zadanie to wykonuje przy pomocy naczelnika ośrodka szkolenia lub innego naczelnika właściwego do spraw szkolenia.

W przypadku doskonalenia zawodowego organizowanego w szkołach PSP odpowiedzialnym za organizację i realizację doskonalenia zawodowego strażaków pełniących w nich służbę w zmianowym rozkładzie czasu służby jest właściwy komendant szkoły. Zadania te realizuje przy pomocy dowódców szkolnych jednostek ratowniczo-gaśniczych oraz naczelnika wydziału szkolenia/kształcenia w stosunku do podległych strażaków szkolnych jednostek ratowniczo-gaśniczych.

Doskonalenie zawodowe jest ważnym elementem uzupełniania wiedzy teoretycznej, jak i praktycznej strażaków, szczególnie tych pełniących służbę w zmianowym rozkładzie czasu służby w jednostkach ratowniczo-gaśniczych, którzy biorą bezpośredni udział w działaniach podejmowanych przez PSP. Dlatego należy dołożyć wszelkich starań, aby doskonalenie zawodowe organizowane w JRG było na odpowiednim poziomie. Podstawą jego realizacji jest roczny ramowy plan doskonalenia zawodowego JRG, który zawiera także roczny plan ćwiczeń na obiektach, dodatkowo roczny plan doskonalenia zawodowego specjalistycznej grupy ratowniczej w jednostkach, w których grupy zostały powołane. Na podstawie rocznego planu doskonalenia zawodowego jednostki tworzy się miesięczne plany doskonalenia zawodowego JRG. Plany doskonalenia zawodowego winny obejmować tematykę z następujących obszarów:

- sprzęt do działań ratowniczo-gaśniczych,
- ratownictwo medyczne,
- ratownictwo techniczne,
- ratownictwo chemiczne i ekologiczne,
- ratownictwo na obszarach wodnych, w tym ratownictwo lodowe,
- ratownictwo wysokościowe,
- działania poszukiwawczo-ratownicze,
- taktyka zwalczania pożarów,
- ćwiczenia na obiektach,
- przygotowanie fizycznego do działań ratowniczych,
- psychoedukacja [15, s. 14].

Podstawową dokumentację doskonalenia zawodowego w jednostce ratowniczo-gaśniczej stanowi dziennik doskonalenia zawodowego, w którym dokumentuje się realizację doskonalenia zawodowego w danym roku szkoleniowym. Inne zajęcia, nieujęte

w miesięcznym planie doskonalenia zawodowego, odnotowuje się w książce podziału bojowego.

Roczne plany doskonalenia zawodowego danej jednostki ratowniczo-gaśniczej, w którego skład wchodzi również roczny plan ćwiczeń na obiektach, podlegają zatwierdzeniu przez komendanta powiatowego lub miejskiego PSP do 15 grudnia roku poprzedzającego rok szkoleniowy.

W przypadku funkcjonowania w komendzie powiatowej lub miejskiej PSP specjalistycznej grupy ratowniczej, dowódca grupy, po uzyskaniu akceptacji właściwego komendanta powiatowego lub miejskiego, za pośrednictwem wydziału operacyjnego komendy wojewódzkiej przedstawia do zatwierdzenia komendantowi wojewódzkiemu plan realizacji ćwiczeń doskonalących tej grupy do 15 grudnia roku poprzedzającego rok szkoleniowy. Planowanie doskonalenia zawodowego grupy powinno wiązać się z przećwiczeniem złożonych działań ratowniczych charakterystycznych dla danej grupy. Wskazaniem jest, aby na etapie planowania łączyć ćwiczenia różnych grup funkcjonujących na terenie województwa w celu doskonalenia współpracy podczas działań ratowniczych na poziomie specjalistycznym. Plan ćwiczeń doskonalących grupy specjalistycznej powinien obejmować przynajmniej jedno takie przedsięwzięcie w roku. Dopuszcza się łączenie takich ćwiczeń z doskonaleniem organizowanym przez koordynatora danej dziedziny ratowniczej dla dowódców grup. W uzasadnionych przypadkach dowódca grupy może odstąpić od planowania tego rodzaju ćwiczeń w uzgodnieniu z koordynatorem danej dziedziny ratowniczej [15, s. 15].

W tworzeniu miesięcznego planu doskonalenia zawodowego jednostki ratowniczo-gaśniczej główne zadanie spoczywa na jej dowódcy, który sporządza plan i jest zobowiązany wykonać to zadanie do 25 dnia miesiąca poprzedzającego miesiąc realizacji doskonalenia zawodowego. Przy tworzeniu miesięcznych planów doskonalenia zawodowego dowódca jednostki ratowniczo-gaśniczej winien uwzględnić:

- wyposażenie jednostki ratowniczo-gaśniczej w pojazdy pożarnicze i sprzęt do działań ratowniczych,
- zadania w zakresie podstawowym, określone w zasadach organizacji poszczególnych dziedzin ratownictwa, zadania w zakresie specjalistycznym, o ile specjalistyczna grupa ratownicza funkcjonuje w danej komendzie powiatowej/miejskiej PSP,
- treści zawarte w programach szkoleń, zatwierdzone przez Komendanta Głównego PSP,
- materiały dydaktyczne, zalecenia i wnioski, w tym wynikające z inspekcji gotowości operacyjnej,
- analizy z prowadzonych działań ratowniczych,

- potrzeby wynikające ze specyfiki obszaru chronionego, w tym analizy, oceny i wnioski w odniesieniu do własnych działań ratowniczych,
- informacje zawarte w powiatowym planie ratowniczym, analizie zagrożeń i zdarzeń prognozowanych na obszarze chronionym,
- poziom przygotowania zawodowego strażaków poszczególnych zmian służbowych,
- literaturę specjalistyczną odpowiadającą celom i kierunkom działania PSP.

Doskonalenie zawodowe w jednostce ratowniczo-gaśniczej jest realizowane w trakcie trwania zmiany służbowej, od poniedziałku do soboty (z wyłączeniem dni świątecznych). Wymiar tego doskonalenia to przynajmniej trzy jednostki lekcyjne, a także dodatkowo przynajmniej jedna jednostka lekcyjna wychowania fizycznego.

W procesie doskonalenia zawodowego należy uwzględnić ogólne zasady dydaktyczno-metodyczne, a także stosować i racjonalnie łączyć różne metody nauczania, stosując następujące rodzaje zajęć:

- zajęcia teoretyczne,
- zajęcia praktyczne (w tym ćwiczenia ze sprzętem),
- ćwiczenia na obiektach,
- zajęcia z wychowania fizycznego,
- samokształcenie kierowane.

Ważną rolę w zakresie doskonalenia zawodowego winny spełniać zajęcia w zakresie wychowania fizycznego. W głównej mierze mają one na celu odpowiednie działania zapewniające przygotowanie do wykonywania zadań służbowych głównie w zakresie prowadzenia działań ratowniczych i gaśniczych, przygotowanie do pracy w warunkach zmuszających do maksymalnego wysiłku fizycznego, jak również doskonalenia cech psychomotorycznych, oraz rozwijanie wszechstronnej sprawności fizycznej jako czynnika profilaktyki zdrowotnej.

Szczególną formą doskonalenia zawodowego są ćwiczenia. To forma doskonalenia obejmująca zespół czynności wykonywanych i wielokrotnie powtarzanych celem zapewnienia praktycznego przygotowania do prowadzenia działań ratowniczych. W jednostkach organizacyjnych PSP można wyszczególnić szereg ćwiczeń:

- ćwiczenia aplikacyjne to ćwiczenia na mapach i operacyjnych planach ratowniczych oraz praca na procedurach i dokumentach służbowych z zastosowaniem symulowanych scenariuszy, w których siły i środki dysponowane są wyłącznie bez ich faktycznego użycia,
- ćwiczenia dowódczo-sztabowe to forma szkolenia obejmująca rodzaj ćwiczeń taktycznych (operacyjnych) stosowanych w szkoleniu dowódców i sztabów w zakresie

doskonalenia w zespołowym działaniu, podnoszenia umiejętności rozwiązywania taktycznych zadań bojowych, dowodzenia sztabami,

- ćwiczenia zgrywające to ćwiczenia taktyczne pododdziałów, których celem jest zgrywanie elementów kierowania działaniami ratowniczymi na różnych poziomach kierowania,
- ćwiczenia na obiektach to ćwiczenia taktyczne prowadzone na obiektach w celu weryfikowania gotowości operacyjnej sił i środków do wykonywania działań ratowniczych, a także przygotowania obiektów bądź terenów do prowadzenia działań [15, s. 16].

Ćwiczenia na obiektach mają bardzo duże znaczenie w przygotowaniu jednostki ratowniczo-gaśniczej do działań na danym obiekcie i terenie. W ramach nich ważną kwestią są odpowiednio formułowane cele do osiągnięcia, które muszą zawierać cel główny i cele szczegółowe, uwzględniające między innymi:

- poznawanie specyfiki obiektów, instalacji i urządzeń,
- doskonalenie umiejętności dowódczych i wykonawczych,
- weryfikowanie gotowości operacyjnej sił i środków do wykonywania działań ratowniczych,
- weryfikowanie przygotowania obiektów bądź terenów do prowadzenia działań ratowniczych.

Zgodnie z wytycznymi każda zmiana służbowa jednostki ratowniczo-gaśniczej jest zobowiązana uczestniczyć w ćwiczeniach na obiektach zewnętrznych nie rzadziej niż trzy razy w roku. W ramach prowadzonego doskonalenia zawodowego dowódca jednostki ratowniczo-gaśniczej oraz dowódca poszczególnych zmian służbowych zobowiązani są na bieżąco analizować stan wiedzy i umiejętności podległych strażaków.

Ważnymi jednostkami organizacyjnymi w strukturach komend wojewódzkich są ośrodki szkolenia. Doskonalenie zawodowe realizowane w nich przeznaczone jest dla:

- instruktorów doskonalenia zawodowego poszczególnych dziedzin ratownictwa,
- specjalistów ratownictwa medycznego,
- członków specjalistycznych grup ratowniczych.

Celem organizacji doskonalenia zawodowego w ośrodkach szkolenia jest przygotowanie kadry komend powiatowych lub miejskich PSP do organizacji doskonalenia zawodowego w jednostkach ratowniczo-gaśniczych, jak również poszerzenie ich wiedzy i umiejętności zawodowych. Zadaniem ośrodków szkolenia jest optymalne przygotowanie oferty doskonalenia zawodowego dla strażaków z terenu województwa, umożliwiającej ciągły rozwój kadry instruktorów doskonalenia zawodowego poszczególnych

dziedzin ratownictwa według programów szkolenia zatwierdzonych przez Komendanta Głównego PSP. Każda zmiana służbowa w jednostce ratowniczo-gaśniczej winna mieć przeszkolonych przynajmniej dwóch instruktorów doskonalenia zawodowego z określonych dziedzin ratownictwa. Proces ten umożliwi utrzymanie na odpowiednim poziomie realizację doskonalenia zawodowego w jednostce ratowniczo-gaśniczej. Przygotowanie instruktorów doskonalenia zawodowego poszczególnych dziedzin ratownictwa jest w głównej mierze zadaniem wojewódzkiego ośrodka szkolenia. W tym przypadku odpowiedzialnym za organizację i realizację doskonalenia zawodowego wyżej wymienionych grup jest komendant wojewódzki lub w szczególnych przypadkach komendant szkoły. Zadania te realizowane są przy pomocy:

- naczelnika ośrodka szkolenia – w stosunku do instruktorów doskonalenia zawodowego poszczególnych dziedzin ratowniczych,
- wojewódzkiego koordynatora ratownictwa medycznego i naczelnika ośrodka szkolenia – w stosunku do specjalistów ratownictwa medycznego,
- koordynatora dziedziny ratowniczej, dowódcy grupy specjalistycznej, naczelnika ośrodka szkolenia – w stosunku do członków specjalistycznych grup ratowniczych.

Należy również zauważyć, że wszystkie ośrodki szkolenia do 15 grudnia każdego roku poprzedzającego rok szkoleniowy przygotowują roczny plan pracy dydaktycznej. Każda forma doskonalenia zawodowego organizowana w ośrodkach szkolenia powinna być realizowana zgodnie z planem pracy dydaktycznej na dany rok, na podstawie rozkazu komendanta wojewódzkiego PSP oraz ewidencjonowana w planie pracy dydaktycznej. Szczególnie ważną rolę w pracy ośrodka szkolenia odgrywa kadra dydaktyczna wyznaczona do realizacji doskonalenia zawodowego. Stanowią ją odpowiednio przygotowani i doświadczeni wykładowcy ośrodka szkolenia, dowódcy grup specjalistycznych, koordynatorzy dziedzin ratownictwa, jak również strażacy posiadający specjalistyczną wiedzę, a także specjaliści spoza PSP w obszarach objętych doskonaleniem.

Doskonaleniem zawodowym objęta jest również kadra dydaktyczna szkół i ośrodków szkolenia. Doskonalenia dla tej grupy odbiorców realizują szkoły PSP oraz biuro właściwe do spraw szkolenia Komendy Głównej PSP. Doskonalenie organizowane jest przez wszystkie szkoły na poziomie podstawowym oraz zgodnie z przypisanymi specjalizacjami dla dziedzin ratowniczych na poziomie specjalistycznym. Celem organizacji doskonalenia zawodowego dla kadry dydaktycznej w szkołach jest przygotowanie wykładowców i instruktorów ośrodków do prawidłowej realizacji szkoleń, jak również poszerzenie ich wiedzy i umiejętności w obszarach szkoleniowych.

Doskonalenie zawodowe jest realizowane poprzez udział w:

- szkoleniach,
- warsztatach metodycznych,
- warsztatach tematycznych,
- konferencjach, seminariach,
- studiach podyplomowych,
- naradach i odprawach szkoleniowych,
- pracach komisji i zespołów zadaniowych,

a także przez wydawanie publikacji z zakresu ochrony przeciwpożarowej [15, s. 46].

Poprzez udział rozumie się również prowadzenie zajęć w powyższych formach doskonalenia zawodowego. Za przygotowanie oferty szkoleniowej odpowiadają szkoły nadzorujące daną specjalizację, a oferta wpisywana jest do planu nadzoru dydaktycznego.

Podsumowanie procesu doskonalenia zawodowego realizowane jest obowiązkowo dla całej kadry dydaktycznej szkół i ośrodków szkolenia, a powinno nastąpić nie rzadziej niż raz na trzy lata. Każdy strażak z kadry dydaktycznej szkół i ośrodków szkolenia zobowiązany jest dokumentować udział w formach doskonalenia zawodowego w karcie doskonalenia zawodowego. Zaliczenia trzyletniego cyklu doskonalenia zawodowego dokonuje bezpośredni przełożony strażaka po przedłożeniu przez strażaka potwierdzenia udziału w co najmniej sześciu powyższych formach doskonalenia zawodowego. Efekty uzyskane na szkoleniu podsumowującym można wykorzystać jako pomocne przy sporządzaniu opinii okresowej strażaka [15, s. 48].

Podsumowanie

Edukacja dla bezpieczeństwa w instytucjach zhierarchizowanych, w tym Państwowej Straży Pożarnej jako formacji odpowiedzialnej za bezpieczeństwo powszechne naszego państwa jest bardzo ważnym elementem jej funkcjonowania. Postęp cywilizacyjny czy zmieniający się klimat generują nowe zagrożenia, z którymi PSP musi się mierzyć każdego dnia. Dlatego uzupełnianie wiedzy, zdobywanie nowych doświadczeń praktycznych, doskonalenie swoich umiejętności jest niezbędnym elementem ich funkcjonowania. Przedstawiony w artykule system doskonalenia zawodowego funkcjonariuszy PSP przybliży funkcjonowanie tego systemu na poszczególnych szczeblach, w tym na poziomie interwencyjnym jednostek ratowniczo-gaśniczych, które odpowiadają za podejmowanie działań podczas różnego rodzaju zagrożeń i usuwania ich skutków. Przedstawiony system doskonalenia zawodowego został wdrożony w 2016 r., obecnie

przychodzi czas na ocenę jego funkcjonowania. Będzie to tematem wielu dyskusji, prowadzenia analiz, określenia słabych stron, wypracowania wniosków i wprowadzenia korekt, tak aby strażacy mogli jak najlepiej uzupełniać kwalifikacje zawodowe, doskonalić umiejętności, aby jak najefektywniej nieść pomoc w ratowaniu życia i zdrowia, a także mienia i środowiska. System ten jednak wymaga wprowadzenia nowych rozwiązań. Biorąc pod uwagę możliwość wykorzystania nowoczesnych form nauczania, w tym zdalnych, stosowne wydaje się wprowadzenie systemu zdalnego nauczania, który daje szansę zdobycia wiedzy bez konieczności dojeżdżania na zajęcia. Poprzez udostępnianie i wykorzystywanie szerokiego zasobu materiałów dydaktycznych, e-edukacja sięga do nowych technologii przekazu oraz pozwala na istotną redukcję kosztów szkolenia. Ten sposób uczenia się ma wiele zalet: jest znacznie tańszy, co jest niewątpliwym ważnym argumentem zarówno dla formacji, jak i dla pobierających naukę strażaków, oszczędza czas, eliminując czas dojazdu na różnego rodzaju szkolenia, a przede wszystkim umożliwia indywidualne zarządzanie tokiem doskonalenia zawodowego strażaków. Dlatego do gruntownego rozważenia pozostaje kwestia wykorzystania e-learningu w doskonaleniu zawodowym. Niektóre ośrodki szkolenia funkcjonujące w strukturach PSP wykorzystują już to narzędzie z pozytywnym skutkiem. Rozszerzenie katalogu o możliwości symulacji różnego rodzaju zdarzeń, podejmowania decyzji, wdrażania ich, sprawdzanie skutków zastosowanych rozwiązań pozwalają na sprawdzenie wiedzy i umiejętności w praktyce. Słusznym rozwiązaniem będzie połączenie dotychczasowych bezpośrednich form doskonalenia zawodowego z doskonaleniem na odległość, wszak wszystkim winno zależeć na tym, aby służba ratownicza była jak najlepiej przygotowana do odpięcia zagrożeń i prowadzenia efektywnych działań.

Bibliografia

- [1] Czupryński A., Wiśniewski B., Zboina J., *Bezpieczeństwo. Teoria – Badania – Praktyka*, CNBOP-PIB, Józefów 2015.
- [2] Dubisz S., *Wielki słownik języka polskiego*, PWN, wyd. 1, Warszawa 2018.
- [3] Falecki, J., *Dylematy zarządzania kryzysowego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Oficyna Wydawnicza „Humanitas”, Sosnowiec 2016.
- [4] Fehler W., Wiśniewski B., *Wprowadzenie [w:] Edukacja obronna społeczeństwa*, Wiśniewski B., Fehler W. (red. nauk.), Wydawnictwo Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Białystok 2006.

- [5] Gwardyński R., *Zarządzanie bezpieczeństwem w kontekście bezpieczeństwa państwa*, PWSZ, Legnica 2019.
- [6] Kaczmarek J., Łepkowski W., Zdrodowski B., *Słownik terminów z zakresu Bezpieczeństwa Narodowego*, Warszawa 2008.
- [7] Kazimierczak D., *Misja i wizja szkolnictwa wyższego a kształcenie kadr dla bezpieczeństwa wewnętrznego* [w:] *Współczesne uwarunkowania zarządzania bezpieczeństwem wewnętrznym państwa*, Szkoła Policji Katowice, Katowice 2018.
- [8] Nowacki T.W. „*Leksykon pedagogiki pracy*”, ITE, WSP TWP, WSP ZNP, Radom 2004.
- [9] Prońko J., Wiśniewski B., *Zarządzanie kryzysowe w województwie w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń*, opracowanie niepublikowane, Warszawa 2003.
- [10] Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 19 kwietnia 2006 r. w sprawie opiniowania służbowego strażaka Państwowej Straży Pożarnej (Dz.U. z 2006 r. nr 80 poz. 562).
- [11] *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, BBN, Warszawa 2014.
- [12] Wiśniewski B., *Bezpieczeństwo w teorii i badaniach naukowych*, WSPol, Szczytno 2011.
- [13] Wiśniewski B., *Zasadnicze problemy realizacji zadań obronnych resortu spraw wewnętrznych i administracji*, Departament Zarządzania Kryzysowego i Spraw Obronnych MSWiA, Warszawa 2006.
- [14] Wiśniewski B., *System bezpieczeństwa państwa konteksty teoretyczne i praktyczne*, WSPol, Szczytno 2013.
- [15] *Zasady organizacji doskonalenia zawodowego w Państwowej Straży Pożarnej*, Komenda Główna Państwowej Straży Pożarnej, Warszawa 2016.

Bogusław Kogut – doktor nauk społecznych w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie, wykładowca akademicki Akademii WSB w Dąbrowie Górniczej. Emerytowany oficer Państwowej Straży Pożarnej zajmujący w służbie wiele stanowisk kierowniczych i dowódczych. Podczas służby kierował wieloma trudnymi akcjami ratowniczo-gaśniczymi oraz zabezpieczeniami, ma duże doświadczenie dotyczące zagadnień ochrony przeciwpożarowej, ratownictwa i bezpieczeństwa. Ekspert rządowy w zakresie zabezpieczenia wizyty papieża Franciszka i Światowych Dni Młodzieży w 2016 r. Autor wielu publikacji i artykułów w zakresie bezpieczeństwa i ratownictwa związanych z zagrożeniami szczególnie podczas dużych zgromadzeń i imprez masowych.

ORCID: 0000-0003-4431-8283

Bogusław Kogut – PhD in social sciences in the discipline of the science of security, academic lecturer in the WSB University in Dąbrowa Górnicza. Retired officer of the State Fire Service, during his service occupied many managerial and command posts. During his service he headed any difficult rescue and firefighting actions and security measures, and has acquired experience pertaining to issues of fire protection, rescue and security. Government expert in securing the visit of Pope Francis and the World Youth Day in 2016. Author of numerous publications and papers related to security and rescue, related with hazards that occur in particular during large assemblies and mass events.